

mgr Piotr Sipiorski,
Zespół Szkół z Oddziałami Integracyjnymi w Wałbrzychu.

Szkoła integracyjna drogą wychowania prospołecznego.

Współczesna cywilizacja, szybkie tempo rozwoju we wszystkich dziedzinach życia przynoszą wiele korzystnych zmian w życiu człowieka, ale również niosą ze sobą ogromne zagrożenia dla rozwoju młodego pokolenia.

Obecne czasy wymuszają na społeczeństwie pośpiech oraz przejawiają pogląd w myśl, którego, kto więcej pracuje, ten więcej zarabia. Konsumpcjonizm oraz hedonizm sprawiają, że wiele współczesnych rodzin żyje wyłącznie w sferze pieniądza, a także nienasyconego pragnienia posiadania dóbr materialnych. W tej ciągłej pogoni posiadania rzeczy, zagubiony zostaje gdzieś obraz człowieczeństwa.

Rodzice, aby zapewnić dziecku jak najlepsze warunki materialne bardzo często oddają się bezgranicznie pracy zawodowej, odstawiając niejako na dalszy tor zaspokajanie psychicznych potrzeb dzieci oraz ich wychowanie.

Taki stan rzeczy sprawia, że coraz częściej rodzice na „barki szkoły”, zrzucają obowiązek wychowania swoich potomków.

Szkoła integracyjna - środowisko pełno i niepełnosprawnych.

Jeśli rodzice, z różnych powodów, nie wychowują w sposób prawidłowy swoich dzieci, nie uczą ich ofiarności, systematyczności, odpowiedzialności oraz altruizmu i miłości do bliźniego, wtedy szkoła staje przed dużym wyzwaniem, aby zniwelować te braki i tak wychowywać uczniów, aby społeczeństwo w przyszłości otrzymało pełnowartościowych obywateli.

W życiu dziecka nadchodzi taki moment, gdy podejmuje ono naukę w szkole. Szkoła jako instytucja ma za zadanie kształcić, sprawować opiekę nad dzieckiem, a także wychowywać.

Każda szkoła jest inna, tworzy jedyny niepowtarzalny klimat. W każdej szkole panują inne zwyczaje, specyficzna atmosfera dana tylko tej jednej, właściwej szkole.

Specyficznym typem szkół są szkoły integracyjne, w których to osoby pełno i niepełnosprawne wspólnie przeżywają radosne chwile, a także trudności życia codziennego.

System kształcenia i wychowania integracyjnego „polega na maksymalnym włączeniu dzieci i młodzieży z odchyleniem od normy do zwykłych szkół i innych placówek oświatowych, umożliwiając im – w miarę możliwości – wzrastanie w grupie zdrowych rówieśników...” (Hulek 1987, s. 492) (za: Dykcik 2001, s. 372).

Osobą odchyłą od normy jest między innymi osoba niepełnosprawna. Punktem wyjścia do stworzenia pojęcia niepełnosprawności uznano uszkodzenie jako różnoraki ubytek lub odchylenie od normy (w sensie ujemnym), psychicznej, fizjologicznej bądź anatomicznej struktury albo funkcji organizmu w skutek określonej wady wrodzonej, choroby, ewentualnie urazu wewnętrznego lub/i zewnętrznego (Wojciechowski 2007, s. 28).

Takie rozumienie niepełnosprawności sprawia, że za osobę niepełnosprawną uznaje się jednostkę, której stan fizyczny bądź psychiczny trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza, a czasami wprost uniemożliwia wypełnianie zadań życiowych oraz pełnienie ról społecznych zgodnych z przyjętymi zasadami społecznymi i prawnym (Hulek 1980).

W szkołach integracyjnych kształcą się uczniowie z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Nie spotyka się raczej w tych placówkach, uczniów niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu znacznym i głębokim. Edukacja osób z tą niepełnosprawnością odbywa się między innymi w szkołach specjalnych bądź „szkołach życia”.

Szkoła, niezależnie od typu jest środowiskiem, w którym funkcjonują nie tylko sami uczniowie. To społeczność, której nieodłącznym elementem jest nauczyciel.

Nauczyciel człowiekiem wychowującym.

Nauczyciel to osoba, która poprzez pracę z dzieckiem wpływa na jego postawy, przygotowuje go do działalności w warunkach zbiorowego współlistnienia.

Celowe i świadome czynności nauczyciela, które „urabiają” ucznia od zewnątrz to wychowanie. Wychowanie jest świadomą działalnością człowieka dorosłego na niedorosłego, która zmierza do nadania jego umysłowi trwałej zmiany. Wychowanie to całość wpływów i oddziaływań kształtujących rozwój człowieka, dzięki którym ma on być przygotowany do egzystencji w społeczeństwie (Tyrała 2001, s. 68). Wychowanie jest całokształtem sposobów i procesów pomagających jednostce ludzkiej, szczególnie poprzez interakcję, realizować swoje człowieczeństwo (Tarnowski 1992, s. 41).

Takie spojrzenie na wychowanie rysuje obraz celowego procesu dzięki, któremu młody człowiek ma w przyszłości być pełnowartościowym członkiem społeczeństwa, człowiekiem, który będzie przestrzegał zasad zgodnych z normami społecznymi. Poprzez interakcję wychowanek powinien nauczyć się współlistnienia z drugim człowiekiem również człowiekiem niepełnosprawnym, który żyje obok niego.

Zajmując się zagadnieniem wychowania nie można pominąć pojęcia socjalizacji, która jest wpływem społecznym modyfikującym zachowania ludzkie.

W każdej grupie społecznej istnieje jakiś kulturowy wzór osobowości. Wzór ten jest niejako wyobrażeniem jednostek, jak powinien zachowywać się człowiek w danych sytuacjach społecznych (Górniewicz 1996, s. 10).

Wpływ społeczny jakim jest socjalizacja, wprowadza człowieka (ucznia) w ogół wartości, które obowiązują w danej grupie społecznej (społeczności uczniowskiej). Grupa pokazuje człowiekowi jakie zachowania, zgodne z przyjętymi normami, powinien przejawiać. To grupa jest przewodnikiem po świecie kulturowych wartości. Dzięki wpływowi społecznemu jednostka zaznajamia się z wiedzą, która jest niezbędna do rozumienia treści kultury, wiedzy umożliwiającej zrozumienie otaczającego świata.

Nabywanie i utrwalanie określonych zachowań społecznych człowieka możliwe jest poprzez pełnienie ról społecznych, motywy oraz aspiracje, a także identyfikację i internalizację. Człowiek przez pełnienie roli społecznej ma wyznaczoną pozycję w strukturze grupy, ma określone uprawnienia, które zostały nadane przez grupę. Rola społeczna wyznacza również jednostce obowiązki jakie musi wypełniać (Tyrała 2001).

Należy pamiętać, że w procesie wychowania nie można zapomnieć o podmiotowości wychowanka, która powinna być najważniejszą wartością dla wychowawcy. Podmiotowość sprawia, że wychowujący musi zadać sobie pytanie „kim jest człowiek?”.

Nieodłącznym elementem pracy wychowawczej są metody wychowawcze. Ten świadomy sposób postępowania, czynności i środków jest swoistą drogą w pracy wychowawcy z wychowankiem.

Nauczyciel przez kontakt werbalny i niewerbalny komunikuje się z wychowankiem, tłumaczy i wyjaśnia dane wydarzenia, w których uczniowie uczestniczą. Wychowawca poprzez swoje uczestnictwo w różnych sytuacjach, zdarzeniach staje się przykładem do naśladowania. Podlega on ocenie wychowanków, którzy obserwują go w relacjach z innymi uczniami, w tym również niepełnosprawnymi.

Metoda przykładu własnego jest metodą za pomocą, której nauczyciel szkoły integracyjnej swoim pozytywnym postępowaniem wskazuje drogę uczniom jak należy zachowywać się w stosunku do niepełnosprawnych osób. Jego moralne zasady względem innych, często odmiennych osób mogą stać się wzorem do naśladowania przez uczniów.

W systemie kształcenia integracyjnego istnieje szerszy wachlarz sytuacji społecznych, aniżeli w szkołach powszechnych. Dzięki uczestnictwu, w tym systemie edukacyjnym osób pełno i niepełnosprawnych częściej dochodzi do sytuacji, w których można wzmocnić, poprzez nagradzanie pozytywne zachowania względem niepełnosprawnych. Wszelkie dobre relacje uczniów pełnosprawnych z niepełnosprawnymi kolegami powinny

być podkreślane i nagradzane, aby pozostali uczniowie naśladowali swoich kolegów, których zachowania zmierzają do prawidłowych postaw społecznych.

Praca nauczyciela w szkole integracyjnej nie może odbywać się bez wykorzystania metody perswazji. Nie można bowiem wychowywać dzieci pełnosprawnych bez tłumaczenia, objaśniania im różnic między nimi a niepełnosprawnymi kolegami. Ta metoda pozwala wyjaśniać przyczyny danych zachowań, reakcji, możliwości i ograniczeń osób niepełnosprawnych.

Wychowanie w klasie szkolnej dokonuje się dzięki metodzie grupowej. To grupa uczniów wspólnie uczących się w jednej klasie kształtuje normy i wartości. Dzięki atrakcyjności działań i zaangażowaniu poszczególnych członków klasy na rzecz niepełnosprawnych kolegów (np. wolontariat) inni uczniowie mają możliwość obserwowania wartościowych zachowań oraz pozytywnych wzorów, które stają się niejako drogowskazem do bycia lepszym i pozytywnie nastawionym do „innych” niż ja.

Wyniki badań dotyczące relacji w grupach rówieśniczych w szkołach integracyjnych pokazują, że pełnosprawni uczą się tolerancji na odmienność, bezpośrednio doświadczając, że „inny”, nie musi koniecznie oznaczać „gorszy”. Uczestnictwo grup osób pełno i niepełnosprawnych w podobnych sytuacjach, gdzie wzajemnie obserwuje się swoje porażki i osiągnięcia, stanowi wartość samą w sobie dla rozwoju społecznego (Sowa, Wojciechowski 2001).

W całym procesie oddziaływań wychowawczych kształtuje się system wartości człowieka. Po rodzinie, która powinna dogrywać główną rolę w tworzeniu systemu wartości, instytucją mającą duży wpływ na młodego człowieka jest szkoła.

Wychowanie prospołeczne.

Samo zagadnienie wartości od dawna jest przedmiotem zainteresowań wielu nauk. Wartości pojmowane są niekiedy jako rodzaj emocjonalnego, pozytywnego ustosunkowania się do różnych ludzi, zjawisk oraz przedmiotów (Rostowska 2001).

Wartości pozostają w bezpośrednim związku z normami społecznymi, lecz nie są tożsame i stanowią pewnego rodzaju standardy, które w dużym stopniu uwarunkowane są czynnikami społeczno – kulturalnymi.

Każdy człowiek na drodze swojego rozwoju emocjonalnego i społecznego tworzy swój system wartości. Dla jednych wartością będzie rodzina, przyjaciele, miłość czy prawda, a dla innych bogactwo, dobra materialne bądź kariera zawodowa.

Szkoła, a szczególnie szkoła integracyjna jest tą placówką, która powinna wskazać człowiekowi drogę i tak nim pokierować, aby w jego systemie wartości znalazło się miejsce dla drugiego człowieka. Zadaniem szkoły jest takie wychowanie, aby jej

absolwent był człowiekiem, któremu nie jest obojętne dobro innego człowieka, a szczególnie człowieka niepełnosprawnego, który nie jest istotą gorszą od innych.

Życie obok osoby niepełnosprawnej w szkole integracyjnej jest szansą dla otoczenia. To szansa na znalezienie sensu życia, zrozumienia najistotniejszych w nim rzeczy (np. uświadomienie sobie śmierci jako zjawiska wpisanego w los człowieka), przyswojenia prostych wartości, bardziej podstawowych, którymi żyje osoba niepełnosprawna. Jest to szansa na znalezienie w sobie miłości do drugiego człowieka, kultury moralnej (Zasępa, Czabała, Starzomska 2005).

To szkoła integracyjna, która jest specjalnym typem placówki oświatowej, powinna „oddawać” do społeczeństwa ludzi prospołecznych.

Prospołeczność jest terminem, który funkcjonuje w różnych dziedzinach naukowych m. in. w psychologii, socjologii, a także pedagogice. Pojęcie prospołeczności związane jest z pojęciami takim jak: altruizm, pomoc w sferze materialnej lub duchowej, dzielenie się z innymi, zaangażowanie społeczne, solidarność, orientacja na dobro wspólne (Łobocki 1998). Wspólną cechą przytoczonych pojęć jest bezinteresowność oraz poświęcenie na rzecz innych osób, grup, społeczności, a w związku z tym również osób niepełnosprawnych.

Z pojęcia prospołeczności wyłania się termin postawy prospołecznej, która znalazła zastosowanie w literaturze naukowej. Postawa prospołeczna jest pozytywnym nastawieniem się człowieka do społecznych obiektów.

Bodźcami, które skłaniają człowieka do bycia prospołecznym są: empatia, normy moralno – społeczne, a także dostrzeganie podobieństw między ludźmi oraz sobą a innymi.

Empatia rozumiana jest jako zdolność do współodczuwania dzięki czemu człowiek zdolny jest do głębokich i pozytywnych kontaktów interpersonalnych, do rozumienia kłopotów innych ludzi. Empatia sprawia, że człowiek okazuje współczucie i chęć pomocy innym, sprawia, że ludzie potrafią nawiązywać szczere i trwałe przyjaźnie (Reykowski 1986).

Normy moralno – społeczne skoncentrowane na byciu pożytecznym dla innych, nastawienie na dobro drugiego człowieka, nabywane są w procesie wychowania i socjalizacji z uwzględnieniem etapów rozwoju etycznego.

Dostrzeganie podobieństw między ludźmi oraz sobą a innymi oparte jest po pierwsze na cechach biologicznych (np. wygląd zewnętrzny, rasa, pełnoprawność motoryczna), po drugie na cechach psychologicznych (np. cechy osobowości, pełnoprawność intelektualna) oraz po trzecie na cechach społeczno – kulturowych (np. tradycje, pozycja społeczna).

Dzięki dostrzeganiu podobieństw człowiek dzieli świat społeczny na dwie podstawowe grupy, czyli tych, którzy są podobni do siebie i do mnie oraz na tych, którzy różnią się między sobą i mną (Reykowski 1986).

Przedstawione powyżej bodźce nie są jedynymi motywami, które oddziałują na prospołeczne zachowania. Istnieje jeszcze szereg innych zależności społecznych, które mogą w znaczny sposób zmieniać nasze postawy (np. miejsce udzielania pomocy, wcześniejsze doświadczenia).

Proces wychowania toczący się w szkole, w którym udział biorą trzy podmioty (wychowawca, wychowanek oraz inni wychowankowie), powinien zmierzać do przyswajania postaw prospołecznych. Wszystkie podmioty uczestniczące w tym procesie wzajemnie oddziałują na siebie. Aby wychowanie prospołeczne powiodło się podmioty te muszą nastawić się na drugiego człowieka oraz dobro wspólne.

Szkoła integracyjna, w której stykają się dwa światy, świat osób pełno i niepełnosprawnych sprawia, że osoby w pełni sprawne tworząc swój system wartości jako jedną z ważniejszych, o ile nie za najważniejszą wartość uznają zdrowie.

Pełnosprawni uczniowie szkoły integracyjnej dorastający w towarzystwie osób niepełnosprawnych, na co dzień mogą dawać świadectwo swojej empatii. Poprzez pomoc niepełnosprawnemu koledze, który siedzi w ławce obok pokazują, że rozumieją drugiego człowieka, jego ograniczenia i wynikające z tego problemy. Dobry pełnosprawny kolega może stać się oddanym przyjacielem dla osoby niepełnosprawnej.

Przesłanki naukowe wskazują, że partnerska pomoc, koleżeńskie wsparcie osób pełnosprawnych jest racjonalnym sposobem dostarczania uczniom niepełnosprawnym dodatkowej pomocy w nauce oraz wzbogacania ich życia towarzyskiego (Sowa, Wojciechowski 2001).

Dzieci rozpoczynające naukę w szkole integracyjnej bardzo często po raz pierwszy w życiu stykają się z osobami niepełnosprawnymi. Widoczna niepełnosprawność kolegi sprawia, że dzieci te porównują siebie z innymi. Dostrzegają różnice między uczniami z niepełnosprawnością a samym sobą. Dzięki dobrej działalności wychowawczej uczą się, że pomimo różnic w wyglądzie, sposobie poruszania, myślenia osoby niepełnosprawne mają takie same prawa do bycia szanowanym i lubianym.

Szkoła jest instytucją, która przekazuje kanon norm moralno – społecznych. To ona oprócz rodziny musi sprawić, że człowiek stanie się altruistą. Szczególnie szkoła integracyjna wskazywać powinna drogę przeciwną egoizmowi.

Starsi pełnosprawni uczniowie uczęszczający do szkoły integracyjnej obserwując niepełnosprawnych kolegów uczą się zmagania z wyzwaniami jakie niesie życie. Patrząc

na niepełnosprawne osoby, które pomimo swojej niepełnosprawności starają się żyć zwyczajnie, pełnosprawni uczniowie lepiej znoszą porażki na skutek uświadomienia sobie i zrozumienia, że moje niepowodzenie jest niczym w porównaniu z niepełnosprawnością kolegi.

Wychowanie w szkole integracyjnej musi pokazywać, że stykając się z osobą niepełnosprawną jesteśmy świadkami granic ludzkiej egzystencji. Szkoła integracyjna jako jedna z dróg wychowania prospołecznego musi zmierzać w kierunku, dzięki któremu reakcja człowieka pełnosprawnego na osobę niepełnosprawną nie będzie reakcją lęku, odrazy czy wycofania, a stanie się reakcją chęci niesienia pomocy i solidarności z drugim człowiekiem.

Wychowanie integracyjne to nie tylko wychowanie prospołeczne ku niepełnosprawności. To wychowanie, dzięki któremu człowiek powinien inaczej postrzegać chorobę i starość. Zarówno jedno jak i drugie są elementem ludzkiego bytowania. Choroba, która niesie ze sobą cierpienie i ból sprawia, że człowiek powinien służyć pomocą i opieką osobie cierpiącej. Starość jako ostatni etap ludzkiego życia przygotowuje na śmierć, która poprzedzona jest spadkiem sprawności władz fizycznych i umysłowych, samotnością i odizolowaniem. Człowiekowi staremu należy się szacunek, opieka i wsparcie ze strony otoczenia. Nauczenie się bycia człowiekiem, który niesie pomoc osobą starym możliwe jest m. in. dzięki nauce w szkole.

Zarówno niepełnosprawność jak i choroba, cierpienie oraz starość pokazują, że życie choć piękne to jednak kruche jest.

W całym procesie wychowania nie tylko szkoła ma istotny wpływ na efekty prowadzonej pracy wychowawczej. Czynnikiem, które wywierają istotny wpływ na to kim będzie młody człowiek są zadatki wrodzone, czyli zespół cech biologicznych związanych z typem układu nerwowego oraz działanie własne jednostki (Tyrała 2001, s. 82). W związku z takim poglądem współczesnej psychologii rozwojowej pomimo dobrze prowadzonej pracy wychowawczej w szkole integracyjnej można nie osiągnąć pożądanego efektu jeśli jeden z czynników będzie w jakikolwiek sposób zakłócony.

Szkoła integracyjna to specyficzna placówka, która łączy w sobie dwie rzeczywistości – istnienie obok siebie osób pełno i niepełnosprawnych. Jej zadaniem jest, aby te dwa światy nie funkcjonowały osobno, lecz stały się jednym zintegrowanym światem.

Priorytetem nauczycieli pracujący w szkole integracyjnej powinno być takie organizowanie procesu wychowania, aby uczniowie opuszczający tę placówkę byli ludźmi, którym nie jest obojętny los drugiego człowieka. Dzięki temu, że pracują oni w miejscu,

w którym znajdują się pełno i niepełnosprawne osoby, mogą oni codziennie uczyć właściwych postaw wobec inności drugiego człowieka.

Z przeprowadzonych badań wynika, że osoby, które częściej kontaktują się z osobami niepełnosprawnymi, np. uczą się z nimi, opiekują się nimi na co dzień (np. w szkole), lub pracują z nimi (np. nauczyciele uczący niepełnosprawnych), charakteryzują się pozytywnymi postawami wobec osób niepełnosprawnych (Zasępa, Czabała, Starzomska 2005).

Częste kontakty z osobami dotkniętymi niepełnosprawnością np. poprzez naukę w szkole integracyjnej, sprawia, że to, co było nieznane, budziło lęki i obawy, zostaje wpisane w naszą otaczającą rzeczywistość, którą przyswoiliśmy oraz poznaliśmy i której nie trzeba się obawiać. (Zasępa, Czabała, Starzomska 2005).

Niniejsze rozważania podjęte zostały na drodze obserwacji funkcjonowania szkoły integracyjnej oraz przekładów badań zaprezentowanych w literaturze przedmiotu, które wskazują na to, że szkoły integracyjne pomimo trudności związanych z integracją, uczą tolerancji, zrozumienia niepełnosprawności. W związku z tym zarówno obserwacja jak i badania z pewnego obszaru dotyczącego integracji stanowią wyjście do podjęcia badań przez autora, które będą miały dać odpowiedź m. in. na pytanie w jakim stopniu szkoła integracyjna wychowała swoich uczniów w kierunku postawy prospołecznej?

Reasumując zaprezentowane przemyślenia dotyczące wychowania prospołecznego, którego drogą może być szkoła integracyjna, należy podkreślić, że dzięki tego typu placówką młodzi ludzie uczą się innego, lepszego spojrzenia na niepełnosprawność. Szkoła integracyjna to jedna z dróg, dzięki której człowiek może stawać się być prospołecznym. Właśnie prospołeczność sprawia, że jednostka jest osobą nastawioną ku drugiemu człowiekowi. Nastawienie to staje się niejako odbiciem człowieczeństwa. Uczymy się tego, bo jak powiedział Jean Bruller „Człowieczeństwo nie jest stanem, w którym przychodzimy na świat. To godność, którą trzeba zdobyć”.

Bibliografia

- Dykcik W., (2001), *Pedagogika specjalna*, Poznań.
- Górniewicz J., (1996), *Teoria wychowania – wybrane problemy*, Toruń – Olsztyn.
- Hulek A., (1980), *Badanie naukowe nad osobami niepełnosprawnymi i ich znaczenie dla systemu oświatowego*, „Biuletyn Informacyjny TWK”, nr 4, Warszawa.
- Łobocki M., (1998), *Altruizm a wychowanie*, Lublin
- Reykowski J., (1986). *Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość*, Warszawa.
- Rostowska T., (2001), *System wartości rodziców i dzieci jako zadanie rozwojowe*, [w:]

Kornas – Biela D. (red), *Rodzina źródło życia i szkoła miłości*, Lublin.

Sowa J., Wojciechowski F., (2001), *Proces rehabilitacji w kontekście edukacyjnym*, Rzeszów.

Tarnowski J., (1992), *Pedagogika dialogu*, [w]: Śliwerski A. (red.), *Edukacja alternatywna*, Warszawa.

Tyrała P., (2001), *Blżej uniwersalnych wartości i realnego życia*, Toruń.

Wojciechoeski F., (2007), *Niepełnosprawność, rodzina, dorastanie*, Warszawa.

Zasępa E., Czabała Cz., Starzomska M., (2005), *Postawy wobec niepełnosprawność i osób niepełnosprawnych*, „Człowiek, niepełnosprawność, społeczeństwo”, nr 1.

INCLUSIVE SCHOOL AS A WAY OF PROSOCIAL EDUCATION

Inclusive schools are a specific type of schools where healthy and disabled children learn together. Their principle is to raise a person in a prosocial way. Pupils who leave inclusive schools should be predisposed towards the good of other people.

There are examples of prosocial attitudes among young people who have become volunteers owing to the fact they attended inclusive schools. The fact may become an incentive to conduct an academic research in this field.